

Nr 3 2016 Årg 26

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

Bankhuset – Gård nr 20

Se artikel som börjar på sidan 3

Åldermannen har ordet

Ett stort och varmt TACK till alla som arbetat under marknadsdagarna på Bergströmska gården! Det går inte att nog betona hur viktig er insats är.

Årets marknad blev verkligen en succé. Vädret var perfekt och strömmen av människor till Torshälla dessa dagar var ordentligt stor. Visst är tanken med marknaden att människor ska handla av alla dessa knallar men det finns också en annan aspekt. Inne på Bergströmska gården, vid kaffet och våfflor, hördes ganska ofta orden: ”Men är det inte..... det måste vara minst 20 år sedan vi sågs”. Marknaden blir även en hemvändardag både för de som är uppväxta i Torshälla och för de som bott några år och som nu återvänder för en dag. Säkert hade marknaden förr i tiden samma sociala betydelse. Man handlade och sålde sina varor men man hann också med att träffas. Berätta nyheter för varandra, skvallra lite, kanske leta efter en äkta make/maka lite i smyg och dela glädje och sorg med varandra. En social mötesplats. I dag konstrueras det mötesplatser för att få människor att träffas.

Dagens teknik som de flesta har tillgång till är inte negativ om den används på rätt sätt. Men om det skapar ett samhälle där människor inte träffas i det verkliga livet utan lever i tekniskt konstruerade samhällen, då är tekniken inte hälsosam.

Min mamma, född 1910, född och uppvuxen på landet, berättade hur ofta man träffades över en kopp kaffe och pratade. Det hon ofta återkom till vara att det skrattades så mycket. Alla hade det tämligen knapert men i det sociala livet fann man glädjen och så har det nog varit genom århundraden.

Något annat man gjorde mer förr i tiden var att arbeta tillsammans, hjälpa varandra. Alla vet ju att det är mycket lättare att utföra, särskilt tråkiga, arbeten om man gör det tillsammans. Under vintern var köket tidigare en arbetsplats för alla. Förutom matlagning och disk så lagades mindre verktyg, syddes, vävdes, tillverkades skor och andra ting som skulle vara i ordning till den kommande vår och sommaren. Få saker slängdes allt skulle lagas i möjligaste mån. Hur många lagar en socka idag och hur många kan sticka en ny häl? Inte jag.

På Bergströmska gården har vi under vintern öppet varje torsdag kl 13.00—16.00. Gården är en naturlig mötesplats i Torshälla. Här finns alltid något att göra om man vill och kan och man är alltid lika välkommen. Vid fiket träffas vi alla och pratar, många skratt, minnen och lite skvaller. En social samvaro som är värd bra mycket mer än 500 ”vänner” på Facebook!

Välkommen du också!

Iha

Torshälla marknad 2016

*Iha tillsammans med prisutdelaren
Lars-Göran Karlsson*

Vi gratulerar vår ålderman som fick årets
Birgerutmärkelse med motiveringen:

*- ”Iha Frykman har ett mångårigt
starkt engagemang för Torshälla.
Under många år har hon bland annat
varit aktiv i hembygdsföreningen S:t
Olofs Gille i vilken hon också har
titeln Ålderman.*

*Inför Torshällas 700-årsjubileum är
Iha en drivande kraft ibland annat att
ta fram den nya Torshälladräkten,
där ansatsen är att fånga Torshällas
nutid med koppling till historien.
Torshälla stads nämnd gratulerar Iha
till utmärkelsen!*

*Besökare på Bergströmska gården. Bal-
longer och vackert väder, så ska det vara
på en marknad!*

*Jubileumsdräkten visades under mark-
nadsdagarna, uppsydd och nästan klar.*

*Foto: Christina Åslund, Lennie Frykman,
Janett Eriksson*

Så minns jag affärslivet i Torshälla på 1930–40-talet

Text Bernt Pettersson

I förhållande till stadens storlek fanns det under denna tid många affärer i Torshälla. De flesta låg efter Storgatan. Vad man frågar sig är, hur kunde det finnas lönsamhet för de 12 livsmedelsbutiker som fanns i Torshälla? Staden räknade då knappa 2000 innevånare. Svaret måste vara att de omkringliggande socknarna hade en betydligt större befolkning som i stor utsträckning handlade i Torshälla. Hur tog man sig till affärerna? Bönderna, som ofta hade stora hushåll, handlade i samband med mjölk- och kvarnresorna. Det fanns stall vid kvarnen och på Konsumgården. Där kunde de ställa in sina hästar medan de gjorde sina inköp. Annars var det cykel som gällde. Cykeln hade blivit var mans egendom, den användes givetvis även när man skulle åka och handla. Efter första världskrigets slut började det även dyka upp en och annan bil på Torshällas gator.

Om vi utgår från Holmens småskola i söder, där jag f.ö. började i första klass 1930, och fortsätter Ruths gränd fram till Storgatan och svänger upp på Järnvägs-gatan kommer man till tomt nr 5. I en mindre byggnad på tomten hade bagare Nordström sitt bageri. Min far lämnade en gång in en säck med mjöl, som Nordström skulle baka hårdbrödsbakor av. Resultatet blev inte så bra. Kakorna var så heniga och hårda att t.o.m. vi grabbar hade svårt att äta dem. Det blev ingen mer beställning, utan vi återgick till att baka våra hårdbrödsbakor själva.

*Skylten finns bevarad på Bergströmska
gården*

Fortsätter vi Storgatan fram kommer vi först till Mjölcentralens mjölkaffär. Där kunde man köpa mjölk, ost och andra mejeriprodukter. Mejeriet fanns kvar till 1938. Därefter hämtades all mjölk med bil direkt på gårdarna och kördes till Mjölcentralen i Eskilstuna.

På höger sida mitt för mejeriet i gård nr 15 ligger Garvargården. Där hade garvare Gustav Adolf Söderling bedrivit garverirörelse i flera år. Från omkring 1925 var det sonen Rudolf, som tagit över ansvaret för garveriet. Själva garveriet lades ned och Rudolf ägnade sig åt att bland annat tillverka träskor.

På min första arbetsplats vid Firma Rostfritt år 1937 hade alla arbetare träskor i arbetet. När de blivit nedslitna samlade man ihop dem och jag fick gå till Rudolf eller ”Rulle” som man sa. Han bottnade om dem så de nästan blev som nya. Jag

har för mig att det kostade 5 kronor att få nya bottnar i träskorna.

Nästa affär fanns på höger sida i gården nr 16 där Julius Eriksson hade sin affär. Han sålde allt från husgeråd, radioapparater, leksaker till brevpapper. Julius Eriksson, i folkmun kallad "Puttjulle", var en mångkunnig person med många järn i elden. Många minns ännu hans juls skyltningar med tågbanor, nickande tomtar och andra rörliga leksaker. En gång i månaden samlades en lång rad lottköpare på gatan i väntan på att bli insläppta. Det gällde att vara ute i god tid för att få med någon av de av staten utgivna lotterna. De var nämligen strängt ransonerade. (Mer om gården nr 16 och Julius Eriksson kan du läsa i S:t Olof nr 3, 2010.)

Nästa hus på vänster sida var en speceriaffär där ägaren hette Johansson. År 1938 köpte Einar Bäck, som tidigare haft en speceriaffär vid Nyby Bruk, affären på Storgatan.

På höger sida, i gård nr 17, låg Hem & Finbageriet, ej att förväxla med Hem och Finbageriet i f.d. mejeriet. Där kunde man köpa en stor strut kaksmulor för den lilla slant man för tillfället hade. Strutar-na kunde innehålla trasiga småkakor, parisare och det bästa av allt, bitar av "negerbollar". På den tiden sa man "negerbollar" utan tanke på att det kunde vara diskriminerande.

I gård nr 18, Storgatan 22 hade Carl Anjou en speceri- och diversehandel. Affären, som fanns redan 1908, sålde förutom

livsmedel husgeråd, vaser och andra prydnadssaker. För egen del köpte jag 1948 mitt första bidrag till det egna hus-hållet; en kryddhylla i trä med porslins-skålar. Carl Anjou var urtypen av en handelsman av den gamla stammen. Visste han att det fanns barn i familjen skickade han ofta med en strut karameller till dem. Från återförsäljare i Eskilstuna skickades frukt- och banankartonger till affärerna i Torshälla. För att tjäna en slant skyndade man sig efter skolans slut till busstationen och tog i första hand de kartonger, som skulle till Carl Anjous. Han betalade 25 öre för hjälpen, medan de andra handlarna betalade 10 öre. Under många år bedrev Carl Anjou auk-tionsrörelse i gården.

På huset i hörnet Storgatan – Birgersga-tan i gård nr 49 hängde ett stort ur som visade att här var ett urmakeri. Innehava-ren hette Carl Frigge, Han drev urmake-riet till sin död 1935. På en stor utomhus-termometer kunde torshällaborna avläsa de ofta låga temperaturer, som särskilt rådde under krigsvintrarna i början av 1940-talet. I början av 1940-talet hade Gunnar Fernsten försäljning av manu-fakturer med inriktning på arbetskläder och billiga textilier.

År 1944 flyttade affären över till "Stock-holmshuset", som ligger på Brogatan 20. Senare flyttade konditor Vikberg in och bedrev konditorirörelse. På kvällarna hyrde han ut lokalerna till föreningar, t.ex schack- och bridgeklubbar, som hade sina spelkvällar där.

En bit upp på Birgersgatan fanns Spritbo-laget "Brännvinsmagasinet" i en gammal timrad byggnad,. Det ägdes 1876 av käl-larmästare Törngrens stärbhus. I huset bodde också destillatör Lundin och krog-föreståndare Sofia Wilhelmina Lundberg. Det tyder på att det hade öppnats en krog med möjligheter att sälja och servera egentillverkad sprit. Allt tyder på att det en längre tid varit en kombination av krog och försäljningsställe. Omkring år 1900 ägdes bolaget av kapitalstarka tors-hällabor, som enbart bedrev utminutering och försäljning av spritvaror. Enligt an-nons i Torshälla Tidning hade de ett stort utbud av bl. a. franska viner. De privata bolagen upphörde på 1910-talet när det statliga Systembolaget hade fått monopol på spritförsäljningen i Sverige. År 1919 införde man motboken, som begränsade inköpen av spritvaror. Tre liter brännvin var en vanlig månadsranson. Lilly Wirén var under många år föreståndare för Systembolaget och Knut Jansson, "Sprit-bolags-Knut" bolagets allt i allo, skötte försäljning och expediering. Han bodde med sin familj i huset.

Nere vid ån, i gränden mellan Anjous och Bankhuset låg ett litet hus där "Pliggen" Eriksson hade sitt skomakeri.

I "Byxhörnet" Storgatan – Brogatan låg Konsum. Föreståndaren sedan 1916 var Gottfrid Andersson. Han var en eldsjäl, som arbetat upp affären till den största av stadens livsmedelsbutiker. "Konsum-Anders", som han i dagligt tal kallades, tillhörde stadsfullmäktige och var en tid drätselkammarens ordförande. På 1930-

talet var han starkt engagerad för en sammanslagning med Eskilstuna. Efter flera års livlig debatt beslutades att Tors-hälla även i fortsättningen skulle vara en självständig stad. Att "Konsum-Anders" så småningom fick som han ville, gläder honom säkert i sin himmel. (Läs "Kon-sum-Anders" och inkorporeringsfrågan i St: Olof 2002 nr 3.)

Gottfrid Andersson i egen hög person

Ovanför Konsum låg en liten speceriaffär som drevs av Hanna Larsson. En sådan liten affär måste ha haft svårt att överle-va. Den upphörde i mitten av 1930-talet. Det lilla huset disponerades sedan av Konsum.

Det dominerade huset i "Byxhörnan" var Bankhuset, som hade byggts 1910 efter att Kvarnhuset, som tidigare legat på tomten hade brunnit ned samma år. Huset

var jugendinspirerat och byggt av trä och reveterat. Karaktäristiskt var de avrundade hörnen. Benämningen Bankhuset berodde på att Sörmlands Enskilda Bank

hade bankkontor där under många år. Banken förestods av fröken Wahlström, som var mycket vänlig och hjälpsam mot sina kunder.

*Bankhuset vid "Byxhörnan" revs den 26 april 1966.
Foto: Harald Bäckstrand*

Artikeln fortsätter i nästa nummer av S:t Olof

Bilder från sommarens hantverksdag

I år hade vi ett nytt koncept under hantverksdagarna. Vi visade ett eller två hantverk varje torsdag; vävning, ljusmålning, halmarbeten, ulltovning, makarmé, tvåändsstickning m.m.. Dessutom hade vi musikunderhållning bl.a. dragspel, nyckelharpa, musikquiz. Här visas ett axplock från sommarens aktiviteter.

Kerstin Stenberg vid vävstolen

Med fint väder, kaffe och musikunderhållning blir det en trevlig eftermiddag på Bergströmska gården

Från kyrkans arbetskrets deltog fr.v. Elisabeth Karlsson, Brenda Bailey samt Gudrum Björntorp. Här är det ljus som får en ny finish

Vad skulle vi göra utan alla duktiga damer i köket? Här jobbar fr.v. Maj-Lis Strandberg och Anita Sundmark

Foto: Christina Åslund, Janett Eriksson

Musikquiz med Anne-Marie och Karl-Erik

Så här vackert blir det med tvåändsstickning. Kerstin Palmqvist och Marie Cypriansen har tillverkat ovanstående underverk

Här har 11-årige Eike Kraeft från Dresden provat på att jobba med halm

Trevliga Djurgårdens spelmanslag avslutar sommarveckorna varje år

Adolph Törneros

Text Tryggve Lundh

Adolph Törneros (1794-1839) är ganska bekant i vår kommun som den store eskilstunasonen, latinprofessorn och en av vår litteraturs allra största och bästa brevskrivare med avsända brev och dagboksanteckningar och som vän med Atterbom och Geijer. Eskilstuna har plakett på det lilla gula huset på Kyrkogatan där han föddes 1794 och en egen namnad Törnerosgata.

Mindre bekant är att Törneros, likt många studiebegåvade ungdomar i tidigt tonår, då han gick på Strängnäs trivialskola, drygade ut kassan som informator i bättre bemedlade hem och familjer. Av särskilt intresse för oss i Torshälla är främst hans

tid som informator på Wäsbyholms gård 1809 och veckorna där, då han vägledades in i botaniken av C.A. Agardh. Denne Agardh var Tegnér's vän, senare biskop i Karlstad och faktiskt Frödings morfar. Här finns en del av förklaringen till Törneros särskilda mix av romantik och realism och hans fenomenala förmåga att avläsa ljus och dagar i ett svenskt sommarlandskap. Det gällde företrädesvis Sörmland och Mälardalen. Han reste ogärna utöver hemfärderna från Uppsala universitet till modern Greta Stina i Eskilstuna.

Vad gäller modern finns en uppgift att hon år 1836 gravsattes i Torshälla och inte i Eskilstuna av skäl som liknar Reinhold Rademachers. Det var en tryggare och anständigare gravfrid i Torshälla. Jag återkommer till denna uppgift.

Om Wäsbyholms gård (beskrivs ibland som säteri) finns en del skrivet, liksom om Adolph Törneros. Jag har haft stort utbyte av de utgivna breven och dagboksanteckningarna och av exempelvis Sigfrid Siwertz underhållande och faktarika biografi, "Adolf Törneros" från 1931. Jag har själv i Lokalhistoriska sällskapet varit med att berätta om Törneros utifrån Gunborg Nymans "Sörmland i Adolph Törnerosbrev" (årsbok 1994).

Inför Torshälla stads 700-årsjubileum kan ni exempelvis söka efter Torshälla/Nyby historiska sällskaps skriftutgivning där man nu skriver på en volym om just Mälardalens/Väsbyholms säteris historia. Men så här såg Adolph Törneros

Andra aktiviteter under sommaren

många år senare i ett brev till vännen Melcher Falkenberg 17/8 1831 på vistelsen på Wäsbyholm under sina tidiga informatorsår:

”...

Morgonen den 11 juli begav jag mig tidigt till fots åt Wäsby. Det ligger en mil härifrån Eskilstuna bakom Thorshälla, vid en lång vik av Mälaren, och besittes av kongl. sekreter Nybohm, assessor Ekmarcks morbror och svärfar. Stället är mig ousägligen kärt, såsom min tuåriga vistelseort den tid, då mjölken i ådrorna förbytte sig i frisk och lätt ynglingablod. Hit anlände jag första gången, i egen-skap av informator, en gyllene sommar-

kväll 1809, under det nuvarande fru Ekmarck och hennes yngre syster, assisterade av barn och pigor, band på en majstång på den gröna gårdsplanen. Jag minns ännu livligt det ljuvliga intryck denna lantliga situation gjorde på mina sinnen: det är som hade då för första gången ridån blivit för mina ögon uppdragen till den förut osedda naturens skönhet...”

Sedan gjorde han flera resor mellan Stockholm och Eskilstuna och färdades då när han inte åkte dålig hästskjuts på ångaren Elida och gick i hamn i just Torshälla.

Efter högsommarens hantverksdagar fortsatte våra aktiviteter med allsång, föreningens 80-årsfirande och årets växtmarknad.

Vid allsången underhöll musikanterna Lennie Fyrkman, Niklas Frykman och Carlos Costa. Skönsjungande sångare var Christina Walve, Annette Hammarlund och Jan-Erik Kling. Vi i publiken gjorde vad vi kunde för att låta bra.

Familjen Emfel gjorde denna fina skylt till allsången

Här börjar vi samla ihop oss inför allsången

Vid 80-årsfirandet bjöd föreningen in medlemmarna på kalas. Dessutom underhöll Hasse Eriksson med att spela gamla stenkakor. Iha Frykman hade gjort en klurig frågesport. Det var inte många som kunde komma och äta bakelser men vi som var där hade mycket trevligt.

Bakelser klara för 80- årskalas

För fjärde året anordnades växtmarknad i Mormorstäppan. Vackert väder gjorde att det kom många växtintresserade. Vi hade t o m gäster från Nyköping som kom till Torshälla för att köpa plantor.

Växtmarknad i Mormorstäppan

Janett Eriksson

Väsbyholms säteri år 1903.
Fotograf okänd

Historisk afton den 26 oktober

Den **26 oktober** arrangeras en historisk afton.
Vi börjar i Torshälla kyrka kl. 18.30 med musik. Därefter får vi höra föredraget

”Citat om och av Axel Oxenstierna”

med **Inger Lindroth**, f.d. kyrkoherde i Kafjärdens församling

Efter föredraget samlas vi i Kyrkans hus för en måltid till en kostnad av 100 kronor.

Om du vill delta i måltiden måste anmälan göras.
Du kontaktar då expeditionen i Kyrkans hus, tel. 016-35 85 03
senast den 21 oktober

*Arrangörer: Hembygdsföreningen S:t Olof gille, Torshälla församling samt
Torshälla stads förvaltning*

Varmt välkommen!

Torshälla Nyby Historiska Sällskap – Jubileumsutställningens Vänner (TNHS - JUV)

Föreningen grundades den 24 februari 2013. Den skulle verka för att, år 2017 då Torshälla firar 700 år som stad, göra en utställning om de senaste 1200 årens verksamheter, från utloppet vid Närje å till Mälaren via Torshälla. Detta gick tyvärr inte att genomföra varför vi i stället valde att ge ut 24-sidiga populärskrifter om Torshällas historia.

I skrifterna skildrar vi olika näringsverksamheter som: hantverket, fisket, skeppsfarten, kvarnarna, smedjorna, hamrarna, tegelbruk, pappersbruk, järnbruk, varv m.m.

Bergströmska gården visar genom Hembygdsföreningen en 250-årig boendemiljö med hantverk från 1600-talet och handhar ett fint Torshällaarkiv som vi använt oss av. Föreningen TNHS ska vara ett komplement till Hembygdsföreningen genom att vi bl.a. utger dessa skrifter som skildrar de olika verksamheterna genom århundradena.

Vi har hittills utgivit följande skrifter:
– *Holmens 900-åriga historia*
– *Adolf Zethelius, grundaren av Nyby Bruk*

– *När då var nu – Torshälla forntid t.o.m. 1717*
– *Nyby Bruks Libergsepok 1882-1944 samt*
– *Staden vid forsen – Nyttan och nyttjandet av strömmande vatten.*

Utgivningen av dessa publikationer har möjliggjorts genom stöd från Sparbankstiftelsen Rekarne, TFAB, Outokumpu Nybybruk, och Secor AB.

Ytterligare två skrifter planeras för hösten 2016:
– *Stormännens Rekarnebygd – Väsbyholm i sitt regionala sammanhang samt*
– *Outokumpu-Nybybruk- epoken från 2001.*

Det finns material till fler skrifter om vi kan få fram finansiering till dessa.

Vi är också bollplank till Torshälla förvaltnings jubileumsgeneral och kommitté angående Torshällas historia och med förslag på utställningsskärmar vid historiska platser i vår stad.

*Text: Rolf Forsell (ordförande TNHS)
Jan-Erik Kling (ledamot TNHS)*

Kom ihåg!

Julmarknad

Gammaldags jul med sprakande brasa.

Kaffeservering med hembakat saffransbröd!

Tomten kommer med godis

Julklappslotteri

Varmt välkommen!

**Torshälla
hembygdsmuseum
Bergströmska gården**

**är öppen varje torsdag
kl. 13.00 – 16.00
t o m november månad.**

**Vi har böcker och olika
skrifter till försäljning.**

Välkommen!

**Medlemstidningen S:t Olof utkommer
med fyra nummer per år.**

**Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille**

Styrelse:

Iha Frykman, ålderman	tel 35 81 39
Jan-Erik Kling, v. ålderman	tel 35 56 41
Karin Lindh, skrivare	tel 35 88 38
Janett Eriksson, v. skrivare	tel 35 52 95
Hans Eriksson, gärdeman	tel 35 52 95
Christina Åslund	tel 34 30 06
Torbjörn Axner	tel 35 50 35
	mobil 070-600 60 70

Suppleant:

Mikael Nyman	tel 35 84 81
Tryggve Lundh	tel 35 53 75

**Museikommitté:
Styrelsen.**

Arkivkommitté:
Iha Frykman tel 35 81 39

Trädgårdskommitté:
Jan-Erik Kling tel 35 56 41

Aktivitetskommitté:
Christina Åslund tel 34 30 06

Dataansvarig:
Hans Eriksson tel 35 52 95

Redaktion S:t Olof:
Janett Eriksson, Bernt Pettersson

**Bergströmska gården Hembygdsgränd
Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 016-35 50 76**

**Medlemsavgift: 100:- enskild,
150:- familj Plusgiro: 26 81 47-6
Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Iha Frykman Torn-
svängen 1, 644 31 TORSHÄLLA**

**E-postadress: info@sanktolofsgille.se
Hemsida: www.sanktolofsgille.se**

B

Ur museisamlingarna

I Georg Nyströms fotosamlingar finns denna bild av **Epidemisjukhuset**.

Epidemisjukhuset, som låg norr om kyrkan hade ursprungligen byggts av fabriks- och K E Andersson som verkstad i slutet av 1800-talet. Fabriks- och Ali Andersson köpte fabriksbyggnaden år 1900 och lät bygga om den till epidemisjukhus för Torshälla stad, som hyrde sjukhuset fram till 1903. Detta år köpte Sörmlands Epideminämnd byggnaden för 4800 kronor.

Särskilt under "spanska sjukan" 1918-20 var beläggningen stor. Det var i regel barn och unga som drabbades av den svåra influensan. Dödligheten var stor, under en period dog sju barn på en vecka. År 1928 står Torshälla stad som ägare till byggnaden, som då byggs om till tjänstebostad för borgmästare Erik Wahlberg, som tillträdde sin tjänst 1930. När huset brann ned 1957 var det i privat ägo.

Bernt Pettersson